

CHURCH STUDIES

Year **XV**

Number **15**

The Centre of Church Studies
University of Niš, Center for Byzantine-Slavic Studies
International Center for Orthodox Studies
Niš, 2018

САДРЖАЈ

Александар Наумов <i>У навечерју великог духовног јубилеја</i>	13
---	----

I

Мирослав Лазич <i>Божидар Вуковић између стварности и конструкције: од штампара до српског деспота</i>	17
---	----

Miroslav Lazić <i>Božidar Vuković between Historical Reality and Imaginary Constructs: From Printer to Despot of Serbia</i>	39
--	----

Слађана Алексић <i>Уметност штампаних књига Божидара Вуковића</i>	41
--	----

Сладжана Алексич <i>Искусство слова печатних књиг Божидара Вуковича</i>	52
--	----

Ратко Хрваћанин <i>Литургија Светог Василија Великог у литургијару Божидара Вуковића из 1519. године</i>	53
---	----

Ratko Hrvaćanin <i>Liturgy of the Saint Basil The Great in Leitourgiar of Božidar Vukovic from 1519</i>	60
--	----

Nicola Madaro <i>Un testo liturgico greco-slavo di Božidar Vuković (1536)</i>	61
--	----

Nicola Madaro <i>The Greek-Slavonic Liturgical Text of Božidar Vuković (1536)</i>	74
--	----

Наталија Наумов <i>Светачник Божидара Вуковића</i>	75
---	----

Natalia Naumow <i>Agiologion according to Božidar Vuković</i>	115
--	-----

Simonetta Pelusi <i>Edizioni in cirillico dei secoli XVI e XVII in Biblioteca Nazionale Marciana</i>	117
---	-----

Симонета Пелуси <i>Кирилична издања XVI и XVII века из Националне библиотека Марћане у Венецији</i>	158
--	-----

Monica Fin, Jelena Todorović <i>A true piece of cultural hybridity: Ginammi's Psaltir s posledovanjem of 1638</i>	159
--	-----

Monika Fin, Jelena Todorović <i>Право дело хибридне барокне културе: Ђинамијев псалтир с последовањем из 1638</i>	179
--	-----

Станоје Бојанин	
<i>Епитимијни номоканон Горажданског молитвеника (1523)</i>	
<i>у свету штампане и рукописне књиге</i>	181
Stanoje Vojanin	
<i>The Penitential Nomokanon of the Goražde Prayer Book (1525)</i>	
<i>in the World of Printed and Manuscript Books</i>	203
Georgios Ploumidis	
<i>Stampando Greco a Venezia</i>	205
Georgios Ploumidis	
<i>Printing in Greece in Venice</i>	216
Васиљ Јововић	
<i>Помени Божидара и Вићенца Вуковића у црногорској периодици (1835-1941)</i>	217
Vasilj Jovović	
<i>Bozidar Vukovic and Vicenza Vukovic in the montenegrin periodicals (1835-1941)</i>	232

II

Зоран Деврња	
<i>Дијалогски идентитет Цркве и последице његовог урушавања</i>	235
Zoran Devrnja	
<i>Dialogical identity of the church and the consequences of its ruining</i>	246
Зоран Кинђић	
<i>О страху Божијем</i>	247
Zoran Kindić	
<i>On the fear of God</i>	262
Милан Кострешевић	
<i>Идеал друштвеног мира и хармоније у ранохришћанским заједницама</i>	
<i>и у приватним забавама грчке елите. Пример Quest. conv. и Јак 1 – 4</i>	263
Milan Kostrešević	
<i>Ideal of social peace and harmony in the early Christian communities and in the private</i>	
<i>parties of the Greek elite. The example: Quest. conv. and James 1–4</i>	276
Слађана Ристић Горгиев	
<i>Тертулијанове тезе о сведочанству душе</i>	277
Slađana Ristić Gorgiev	
<i>Les principes de Tertullien sur le témoignage de l'âme</i>	285
Марина Стојановић	
<i>Употреба нехришћанских списа у расправи између</i>	
<i>Оригена и Келса – пример спора о рационалности животиња</i>	287
Marina Stojanović	
<i>The Usage of non-Christian Ancient Writings in the Dispute between Origen and Celsus –</i>	
<i>an Instance of the Controversy about Animal Rationality</i>	298

Predrag Petrović	
<i>The Theological Background of Terms Shadow, Eikon and Truth in the Thought of Divine Dionysius Areopagite and Venerable Maximus the Confessor</i>	299
Предраг Петровић	
<i>Богословска позадина термина сенка, икона и истина у мисли божанственог Дионисија Ареопажита и преподобног Максима Исповедника</i>	312
Christos Terezis, Lydia Petridou	
<i>Aspects of the theory of unions and distinctions in Gregory Palamas: the relation between the divine essence and the divine energies</i>	313
Χρήστος Τερέζης, Λυδία Πετρίδου	
<i>Όψεις της θεωρίας περί ενώσεων και διακρίσεων στον Γρηγόριο Παλαμά: Η σχέση μεταξύ της θείας ουσίας και των θείων ενεργειών"</i>	327
Eleonora Naxidou	
<i>The latin west in the eyes of the orthodox east: the paradigm of the Archbishop of Ohrid Demetrios Chomatenos</i>	329
Ελεωνόρα Ναξίδου	
<i>Η λατινική Δύση στα μάτια της ορθόδοξης Ανατολής: το παράδειγμα του αρχιεπισκόπου της Αχρίδας Δημητρίου Χωματηνού</i>	341
Горан Ружић	
<i>Време и вечност у Кантовој филозофији религије</i>	343
Goran Ružić	
<i>Time and Eternity in Kant's philosophy of religion</i>	351
Слободан Лукић	
<i>Однос историје и есхатологије у филозофији Николаја Берђајева</i>	353
Slobodan Lukić	
<i>The relation between ecshatology and history in philosophy of Nikolai Berdyaev</i>	360
Đorđe N. Petrović	
<i>Joy: Its Context, Challenge and Dogmatic Valence, Especially in Relation to the Eucharist in Justin Popović's Dogmatics</i>	361
Đorđe N. Petrović	
<i>Радост: Контекст, изазов и догматски значај радости нарочито у односу на Евхаристију у Догматици Јустина Поповића</i>	387
Ведран Голијанин	
<i>Ричард Докинс и Алистер Мек Грам о односу религије и природних наука</i>	389
Vedran Golijanin	
<i>Richard Dawkins and Alister McGrath on relations between religion and natural sciences</i>	406
Александра Стевановић	
<i>Теологија Речника технологије</i>	407
Aleksandra Stevanović	
<i>Dictionary of technology theology</i>	417

Жан-Клод Ларше <i>Обесмишљавање брака и оправдавање хомосексуалности: логична последица идеологије Митрополита Јована Зизјуласа</i>	419
Jean-Claude Larchet <i>La dévalorisation du mariage et la justification de l'homosexualité: une conséquence logique de l'idéologie du Metropolitain Jean Zizioulas</i>	425
Мирослав Д. Стевановић, Драган Ж. Ђурђевић <i>Анти-православни аспект неолибералног фундаментализма</i>	427
Miroslav D. Stevanović, Dragan Ž. Đurđević <i>Anti-orthodox christian aspect of neoliberal fundamentalism</i>	447
Елизабета Параџиќ, Миодраг Миленовић <i>Селф и нарцисоидност – критика хуманистичке психотерапије са становишта православања</i>	449
Elizabeta Paradžik, Miodrag Milenović <i>The self and narcissism – criticism of humanist psychotherapy from the standpoint of Orthodox Christianity</i>	458
Драгана Спасић, Бранислава Дилпарић <i>Називи за религије у асоцијативно-вербалној мрежи студената из Косовске Митровице</i>	459
Dragana Spasić, Branislava Dilparić <i>Names of religions in the world-associations network of the students in Kosovska Mitrovica</i>	472

III

Зоран Чворовић <i>Абортус као кривично делу у старовековним правима, византијско-словенском праву и канонима Цркве</i>	475
Zoran Čvorović <i>Abortion as a criminal act in Ancient law, Byzantine-Slavic law and in Church canons</i>	491
Зоран Симоновић <i>Црквена и манастирска пољопривредна имања за време владавине цара Македонске династије</i>	493
Zoran Švogović <i>Churchs and monasterys agricultural holdings during the rule of emperors of Macedonian dynasty</i>	508
Марија Копривица <i>Обавезе Српске цркве према Карејској ћелији у средње веку</i>	509
Marija Koprivica <i>The Obligations of Serbian Church towards Kareia Cell in the Middle Ages</i>	518

Милош Ђорђевић <i>Ecclesia et Religiosa.</i> <i>Српски митрополити и аустријска власт у Србији 1718-1739</i>	519
Miloš Đorđević <i>Ecclesia et Religiosa.</i> <i>Serbian Metropolitans and Austrian Authorities in Serbia 1718-1739.</i>	527
Сара Митић <i>Закон о црквеним властима православне вере</i> <i>у кнежевини Србији из 1862. године</i>	529
Sara Mitić <i>The Law on Orthodox Church Authorities from 1862</i>	538
Урош Шешум <i>Границе Нишке епархије у 18. и 19. веку до 1834. године</i>	539
Uroš Šešum <i>The boundaries Eparchy of Niš in the 18th and 19th century until 1834.</i>	545
Иван Ристић <i>Реституција верског наслеђа и црквене имовине из Бугарске</i> <i>после Првог светског рата (мисија протојереја Михаила Поповића у Софији)</i>	547
Ivan Ristić <i>Restitution of the religious heritage and ecclesiastical property From Bulgaria</i> <i>after the First World War (Mission of the archpriest Mihailo Popović in Sofia)</i>	555
Весна С. Зарковић <i>Петар Костић о збивањима у Старој Србији 1889. године</i>	557
Vesna Zarković <i>Petar Kostic on the events in Old Serbia in 1899</i>	568
Милун Стијовић <i>Рашко-призренски митрополити и Српски конзулат у Приштини</i>	569
Milun Stijović <i>Metropolitans of Raška-Prizren and the Serbian consulate in Priština</i>	580
Софија Божић <i>Др Владан Максимовић, ученик и професор Карловачке богословије</i>	581
Sofija Božić <i>Dr Vladan Maksimović, student and professor</i> <i>of the Clerical school in Sremski Karlovci</i>	592
Небојша Ранђеловић, Владимир Вучковић <i>Драгиша Цветковић у документацији обавештајних служби</i>	593
Nebojša Ranđelović, Vladimir Vučković <i>Dragiša Cvetković in The Intelligence service Documentation</i>	607

Дејан С. Марковић	
<i>Игуменџа Екаџерина – обновитељница сербског женског монашества</i>	609
Дејан Марковић	
<i>Игуманија Екаџерина – обновитељка женског српског монашества</i>	623

IV

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης	
<i>Та γλωσσικά κατάλοιπα (οικωνυμία, τοπωνυμία, δάνεια προσηγορικά)</i> <i>ως ιστορική πηγή για τη μεσαιωνική σλαβική παρουσία στον ελληνικό χώρο</i>	627
Georgios A. Leveniotis	
<i>The linguistic evidence (place names, common noun loans)</i> <i>as a historical source for the medieval slavic presence in Greece</i>	679
Маја М. Анђелковић	
<i>Праиџи препис (Š 19) Слова о Прекрасном Јосифу</i>	681
Maја M. Anđelković	
<i>Prague transcript (Š 19) of the Letter on Venerable Joseph</i>	695
Татјана Суботин-Голубовић	
<i>Служба Првом васељенском сабору</i> <i>у најстаријем српском триоду (РНБ, F. n. I. 68)</i>	697
Tatjana Subotin-Golubović	
<i>The Service to the First Ecumenical Council</i> <i>in the Oldest Serbian Triodion (RNB, F. n. I. 68)</i>	708
Зорица Никитовић	
<i>О јересонимима у Законоправилу Светог Саве (1219)</i>	709
Zorica Nikitović	
<i>On names of heresies in the nomocanon of St. Sava (1219)</i>	723
Јелена Н. Арсенијевић Митрић	
<i>Седам дана ћутања у Књизи о Јову</i>	725
Jelena N. Arsenijević Mitrić	
<i>Seven days of silence in The book of Job</i>	734
Снежана Ј. Милојевић	
<i>Функција анђела у опису страдања и смрти</i> <i>српске житијне књижевности XII и XIII века</i>	735
Снежана Ј. Милоевич	
<i>Функција ангела в описании страдания и смерти</i> <i>в сербской житийной литературе XII и XIII веков</i>	752
Нермин Вучељ	
<i>Јансенизам у Стендаловом роману Црвено и црно</i>	753
Nermin Vučelj	
<i>Le jansénisme dans Le rouge et le noir de Stendhal</i>	770

Маја Д. Стојковић	
<i>Српско-византијско културно наслеђе и модерна драма</i>	771
Maја D. Stojković	
<i>Serbian-Byzantine Cultural Heritage and Modern Drama</i>	789
Славица Дејановић	
<i>Религиозни дискурс у Нушићевој Деветсто петнаестој</i>	791
Slavica Dejanovic	
<i>Religious discourse in Nusić's Nine hundred fifteenth (915th)</i>	806
Ненад Р. Кебара	
<i>Духотворна књижевна мисао Синише Кордића</i>	807
Ненад Р. Кебара	
<i>Духотворная литературная мысль Синиши Кордича</i>	824
Иван Цветановић, Дејана Нешић	
<i>У Богу је свршетак мисли или свет романа Проклета авлија је свет са Богом</i>	825
Ivan Svetanović, Dejana Nešić	
<i>It is in God the end of thought or the world of the novel The damned Yard is in the world with God</i>	838
Марија С. Јефтимјевић Михајловић	
<i>Тренутак у чистом стању</i>	839
Мария С. Ефтимиевич-Михайлович	
<i>Мгновение чистого состояния</i>	851
V	
Душко Кузовић	
<i>Доградња архитектонске сакралне баштине</i>	855
Kuzović Duško	
<i>Upgrade of architectural sacred heritage</i>	868
Αρχμ. Σίλας Κουκιάρης	
<i>Τα μαρτύρια του αγίου Χαράλάμπους στην εντοίχια μεταβυζαντινή ζωγραφική του 18ου αιώνα</i>	869
Αρχимандрит Силас Кукјарис	
<i>Μучеништво Светог Харалампија у послевизантијском зидном сликарству осамнаестог века</i>	885
Тихон Ракићевић	
<i>Од римског Темплум-а до српског Тем(п)ла</i>	887
Tihon Rakićević	
<i>From the Roman Templum to the Serbian Tem(p)lo</i>	905

Гордана Благојевић <i>Причасне песме између навике и иновације. Савремена музичка пракса у црквама Београдско-карловачке митрополије</i>	907
Gordana Blagojević <i>Communion songs between habit and innovation. Modern musical practice in churches of Belgrade-Karlovac Metropolitanate</i>	918

VI

Христос Терезис <i>Јединствена историја Срба на грчком језику</i>	921
--	-----

Марко Цекић <i>О православној комонвелту</i>	923
---	-----

Tatyana Ilieva, Ekaterina Dikova <i>A contribution to the investigation of Zlatostruj</i>	925
--	-----

VII

Три центра између два броја	933
-----------------------------------	-----

In memoriam	943
-------------------	-----

Урош Шешум

Филозофски факултет, Београд – Србија

e-mail: sesumiii@hotmail.com

ГРАНИЦЕ НИШКЕ ЕПАРХИЈЕ У 18. И 19. ВЕКУ ДО 1834. ГОДИНЕ

Апстракт: Рад се бави променама граница Нишке епархије од 16. века до 1834. године. У центар пажње је стављен утицај политичких прилика на епархијско простирање митрополије са седиштем у Нишу. Рад је написан на основу литературе и архивске грађе српског порекла.

Кључне речи: Нишка митрополија, Ниш, Изморник, Османско царство, Хабзбуршка монархија, Кнежевина Србија, Православна црква.

Нишка епархија је у више наврата ширила своје границе у вековима османске власти. Најраније пре средине 16. века проширила се на лесковачки крај, јер је у једном попису титула и адреса насталом у Пећкој патријаршији између 1564. и 1566. забележено да се територија Нишке митрополије покалапала са кадилуцима Ниш, Лесковац и Медвеђа. У истом документу границе нишкој суседне Белоцркванске епархије описане су границама кадилука Бела Црква (Топлица) и Крушевац. Неколико деценија након поменутог пописа титула и адреса, поткрај 16. века, Белоцркванска епархија дошла је прво привремено, а током 18. века и коначно, под духовну власт нишких митрополита, па се и у титули Нишких владика све чешће среће двојна формулација-митрополит нишки и белоцрквански.¹ Почетком 18. века Нишка, односно Нишко-белоцркванска епархија,² стекла је опсег који ће углавном имати кроз цео 18, све до четврте деценија 19. века. Њене границе су се са малим одступањима поклапале са границама османских административних јединица Крушевачког санцака и Нишког кадилука, па су се под духовном влашћу митрополије налазили православни хришћани у нахијама: Параћин, Ражањ, Алексинац, Крушевац, Козник (Жупа), Прокупље, Куршумлија, Дубочица (Лесковац), Пуста Река, Црна Трава, Изморник и Ниш.³

Административно поклапање санцака, односно пашалука са епархијама православне цркве, како Пећке до 1766, тако и Васељенске патријаршије након поменуто године, било је пре правило него изузетак. Православна црква се трудила да поштује унутрашњу административну поделу Османског царства из чисто прагматичних побуда политичке и финансијске природе. Наиме, све чешће осамостаљивање управника појединих османских административних јединица у српским земљама током 18. века, чак и локални међусобни ратови паша, који су номинално били чиновници султана, наметали су цркви потребу да се стара да ограничи

¹ Тридесетих година 18. века у епархију су спадале и три парохије у Пиротском кадилуку: Црни Врх, Кална и Стрелак. Д. Кашић, 1972, 94-95; *Историја Ниша*, 142, 241-242; Р. Тричковић, 2013, 362.

² У даљем тексту Нишко-белоцркванска митрополија називаће се Нишком.

³ Р. Тричковић, 2013, 362-363; Иста, 1972, 5.

деловање једног епископа на територији под влашћу једног паше.⁴ У случају да се епархија простирала на две веће номинално административне јединице, које су током 18. века у многим крајевима Царства постале *de facto* осамостаљене области, владика се у случају сукоба двојице паша могао наћи у ситуацији да бира страну коју ће подржавати, што би му онемогућило да врши пастирску дужност у једном делу епархије. Чак и у случају складних односа двојице паша епископ би био изложен двоструком трошку мићења двојице господара и њихових потчињених и плаћању издавања скупих дозвола у престоницама два пашалука.

Прву промену епархијске границе узроковану ратовима и променама политичке ситуације Нишка митрополија доживела је почетком 18. века када су се услед победе Хабзбуршке монархије у рату са Османским царством 1716-1718. и одлука Пожаревачког мира турске границе помериле на југ до Ражња и Алексинца. Круновина Краљевина Србија, коју су Хабзбурзи формирали на простору освојеном од Османлија јужно од Саве и Дунава, обухватила је и Параћин са околином, односно и једну парохију која се до тада налазила под духовном влашћу нишког митрополита.⁵ На освојеној територији Хабзбурзи су затекли две епископије Пећке патријаршије – Београдску и Ваљевску. Упркос жељи митрополита карловачког Вићентија Поповића две епархије нису потчињене митрополији у Карловцима, већ је београдском митрополиту Мојсију Петровићу, кога је на београдској катедри затекла хабзбуршка војска, царском дипломом Карла VI већ 1718. године дато да буде митрополит и архиепископ Краљевине Србије. Односно, митрополит је одлуком световних власти стекао духовну власт и преимућство над православним свештенством и паством на територији новостворене круновине. Граматом из 1721. године пећки патријарх Мојсије Рајовић санкционисао је ново достојанство и духовну власт Мојсија Петровића у Краљевини, без обзира на то што је пре царске дипломе београдски епископ имао достојанство митрополита, али не и архиепископа.⁶ Патријарх у поменутој грамати, а ни иначе у савременој сачуваној преписци са Мојсијем Петровићем, није поменуо отпадање Параћина и околине од Нишке и њихов прелазак под власт Београдске митрополије. Судећи по томе, патријарх и нишки митрополит су прихватили промену епархијских граница као природну последицу промене политичких граница не трудивши се да од тога праве формално питање. Параћинска парохија, у којој је током треће и четврте деценије 18. века рачунато да има само око 135 домова, се према томе од 1718. године фактички налазила у саставу Београдске митрополије.⁷ Своју стару границу на северу укључивањем параћинске парохије Нишка епархија је успоставила 1739. године, када је Османско царство повратило власт на територији Краљевине Србије, која је након Београдског мира престала да постоји.⁸

Након Београдског мира границе епархије су се стабилизовале за следећих неколико деценија. У ферманима издатим од султана нишком митрополиту Гаврилу из 1766. и 1777. године, као места у границама његове епархије изричито се помињу Крушевац, Лесковац, Параћин, Прокупље и Алексинац, што показују да се и у другој половини 18. века област духовне власти нишког владике поклапала са Крушевачким санџаком, јер су набројана места били центри мањих административних јединица у његовом саставу.⁹

---

4 Н. Радосављевић, 2007, 361.

5 Р. Тричковић, 2013, 305; Иста, 1979, 139.

6 Д. Руварац, 1898, 89, 92.

7 Р. Тричковић, 1979, 140.

8 Н. Радосављевић, 2007, 362.

9 И. Јастребов, 1874, 220, 222.

До измене северних епархијских граница Нишке митрополије поново је дошло тек за време Првог српског устанка, после 1806. године, након успешног устанка и устаничког продора на простору Крушевачког санџака. Успостављање устаничке власти на територији Крушевачке, Козничке, Параћинске, Алексиначке и Ражањске нахије између 1806. и 1813. године пратило је и неформално ширења граница Београдске, следствено и сужавање граница Нишке епархије. Београдски митрополит је током седмогодишњег периода српске управе у овим нахијама рукополагао свештенике и остваривао сва остала пастирска права, не базирајући се много на то што Васељенска патријаршија није потврдила новонастале промене. Васељенска патријаршија, под чијим се ауторитетом од 1766. налазила Нишка епархија, игнорисала је новонасталу политичку ситуацију у Србији и промене које су због тог стања погодиле православну цркву на њеној територији. Патријаршија није формално признала ново стање, али га није ни осудила нити предузела ма какве кораке против београдског митрополита. Дакле, представници цркве су ширење Београдске и сужавање Нишке епархије третирали не као црквено, већ као политичко питање, чије се решање налазило ван њиховог утицаја. Пропаст Првог српског устанка 1813. године показао је да је понашање Патријаршије било мудро, јер је поновна успостава османске власти поништила као и 1739. године промену северних епархијских граница Нишке митрополије.¹⁰

Губитак великог дела епархије и прихода који су из њих потицали током седмогодишњег периода устаничке власти негативно се одразио на финансије нишких владика. Патријаршија је зато 1815. актом патријарха Кирила VI и одлуком синода Нишкој епархији придодала Нишевску епархију са центром у Пироту, која је истим актом укинута као архиепископија. Ново увећање Нишке епархије није било дуга века, Нишевска митрополија је обновљена и искључена из Нишке већ 1821. године, након погубљења нишког митрополита Мелетија и обрачуна османских власти са православним свештенством у контексту Грчког устанка.¹¹

Мењање епархијских граница Нишке митрополије на југозападу током прве половине 19. века није била последица територијалних губитака Османског царства и са тим у вези променом државних граница, воље Патријарха и синода, као ни промене административних граница, већ анархије и осамостаљавања пашалара у европској Турској. Жупа Изморник, која се простире на североистоку од Гњилана низ Биничку Мораву, а коју чине села са обе стране реке: Петровце, Глоговце, Добрчане, Панчело, Мало Ропотово, Големо Ропотово, Ранилуг, Горње Кормиљане, Доње Кормиљане, Дреновце, Томанце, Билинце и Доморовце, била је током 18. века део Крушевачког санџака, који се налазио под контролом паша који су од последњих деценија 18. века своју престоницу пренели у Лесковац. У складу са праксом поклапања епархијских и санџачких граница Изморник је кроз цео век био део Нишке митрополије. Почетком године 1795. митрополит нишки Макарије дао је у нурију свештенику Миленку изморничка села Кормиљане и Дреновце, што значи да је област најкасније и у последњој деценији 18. века била део Нишке епархије.¹² Међутим, седамнаест година касније, рашко-призренски и скендеријски митрополит Јоаникије издао је свештенику Ивану синђелију којом су му у парохију дата изморничка села Дреновце, Томанце, Петровце, Добрчане и Глоговце. Заједно са криворечким, изморничка села су се и 1820. године налазила под духовном влашћу Рашко-призренске и скендеријске митрополије. То се види из тога што је те године Јоаникијев наследник Хаџи Захарије

---

10 Н. Радосављевић, 2007, 111, 357, 362-365.

11 И. Николић, 1976, V.

12 АС, фонд Љубомира Ковачевића, бр. 1389.

синђелијом свештенику Ивану као парохију одредио села: Ропотово, Мало Ропотово, Дреновце, Доморовце, Одановце, Беривојце, Божевце, Рујановце, Одевце, Прилепницу и Кметовце.¹³ Изморник, односно сасвим сигурно изморничка села Петровце, Глоговце, Томанце, Горње Кормиџане, Ранилуг, Дреновце и Билинце су се под духовну власт Нишке митрополије вратила недуго након смрти митрополита Захарија, негде између 1830. и 1836. године, у време када је Рашко-призренском и скендеријском митрополијом управљао митрополит Ананије.¹⁴ Прелазак Изморника под духовну власт митрополита из Призрена током две до три прве деценије 19. века није био последица сукоба митрополита у Призрену и Нишу или воље Патријаршије, већ резултат привременог успеха приштинских паша Џиниолија у ширењу власти на штету лесковачких паша, у контексту немоћи централних власти да обузда своје осамостаљене чиновике. Чланови пашинске династије Џиноли су током 18. века стекли наследну власт у Вучитрнском санџаку којим су управљали из Приштине, па су почетком 19. века на кратко успели да под своју власт ставе и Изморник, који је административно припадао Крушевачком санџаку, иако је географски и економски гравитирао Ѓњилану, из кога су Кривом Реком и Горњом Моравом управљали сродници приштинских паша.¹⁵ Као област на тремеђи пашалука под влашћу паша из Врања, Лесковца и Приштине, Изморник је током прве половине 19. века услед локалних ратова пашалара у више наврата мењао господаре, прелазећи из руку пашинских династија Џинолија у Приштини, врањских паша и господара пашалука са центром у Лесковцу, Шашит-паше и његовог сина Исмаил-паше. Судаћи по помињаним синђелијама чини се да је црква вољно или невољно прихватала промене политичке ситуације, односно да су митрополити ширили и сужавали своју епархију према успеху или неуспеху паша од чијег су расположења зависили. „Шетање“ Изморника је коначно прекинуто тридесетих година 19. века када је лесковачки паша Исмаил успео да својим поседима поврати Изморник, извласти га испод власти паша у Приштини и успостави стару границу Вучитрнског и Крушевачког санџака. Враћање Изморника под власт паша у Лесковцу пратило је и враћање изморничких парохија под духовну власт нишких митрополита под којом је остао све до 1878. године, када се услед промене српско-турске границе поново нашао под влашћу владика из Призрена.¹⁶

За разлику од привремених промена епархијских граница на југозападу и југоистоку Нишка епархија је своје границе на северу трајно променила 1831-1834. услед припајања Крушевачке, Козничке, Параћинске, Ражањске и Алексиначке нахије Кнежевини Србији. Иако су поменуте нахије на југу и југоистоку фактички припојене Кнежевини Србији 1831/1832. године, а промена званично призната од стране Порте Хатишерифом из 1833. године, новоуспостављене српске власти су по налогу кнеза Милоша све до пролећа 1834. године дозвољавале нишком митрополиту да прикупља све црквене дажбине за 1831, 1832. и 1833. годину.¹⁷ Марта 1834. године васељенски патријарх Константин II је нишком митрополиту Григорију, као и митрополитима осталих митрополија чији су делови епархија припали Кнежевини Србији, наложио да се са српским кнезом споразуме о расподели епархијских дуговања према Патријаршији. Митрополити су овим писмом уствари добили задатак да у споразуму са српским кнезом израчунају колико су православних домова изгубили припајањем делова својих епархија Србији, па да сразмерно том броју на Кнежевину пребаце део

---

13 М. Веселиновић, 1922, 11-13.

14 М. Веселиновић, 1900, 217-219.

15 А. Урошевић, 1935, 87-88.

16 М. Веселиновић, 1900, 217, 220.

17 Н. Радосављевић, 2014, 244-245.

дуга који је Патријаршија потраживала од епархија. По заједничком налазу српских власти и нишког митрополита, Нишка епархија је у корист Србије изгубила 5130 од укупно 11345 домова, што значи да је по разграничењу под духовном вашћу нишког митрополита остало укупно 6215 православних домова. На молбе нишког митрополита Григорија, који се кнезу жалио на сиромаштво своје пастве, наводећи да је готово половина верника у тако бедном стању да није у могућности да плаћа мирију, Милош Обреновић је позитивно одговорио и прихватио да се Патријаршији прикаже фиктивна рачуница и да на тај начин Србија на себе прими већи део дуга. Кнез је у складу са договором који је постигао са митрополитом Патријаршији поднео рачун по коме је епархија пре разграничења имала 12348 домова, од којих је 6174 припало Кнежевини, а исто толико остало у саставу митрополије. Дужнички порез се од пастве у Нишкој, као и у осталим епархијама убирао паушално, дељењем укупног задужења са бројем кућа, па је кнез фиктивним повећавањем суме домова који су припали Србији за 1000 смањено оптерећење на четири гроша по кући и тако преузимањем суме од 4000 гроша на Кнежевину знатно олакшао намет митрополији. Према коначној рачуници и једна и друга страна имале су да плате Патријаршији по 24696 гроша.¹⁸

Расподелом дугова је од стране Васељенске патријаршије фактички признато припајање делова епархија аутономној православној цркви Кнежевине Србије и отворен пут да се ново стање призна и формално. У складу са таквим држањем Патријаршије ни српске власти нису много чекале, па су све делове Нишке епархије које су се нашле у оквиру српских граница још током 1834. године припојиле Београдској митрополији. Након што је Србија 1835. измирила све дугове нових области, наредне године Патријаршија је и формално признала проширење православне цркве у Кнежевини Србији Патријаршијском и синодском граматом потписаном од стране патријарха и 12 митрополита.¹⁹ Овим документом и формално је окончана власт нишких митрополита на територијама које су ушле у састав Кнежевине Србије.

Након 1834. године Нишка епархија се нашла у знатно ужим границама и са знатно умањеном паством. Разграничењем са аутономном црквом у Србији Нишка епархија је не само изгубила око половине простора које је захватала, већ је изгубила и оне своје делове који су у огромној већини били насељени православним живљем. Белоцрквански део епархије – пре свега Горња Топлица је у то време већ била већински насељена муслиманским Арбанасима, а сличан верско-етнички распоред био је и у Пустој Реци. Када се то има на уму, излази да су велики удео у броју од 6215 православних домова узимали житељи Ниша, који је био највећи трговачко-занатлијски центар у том делу Османског царства. Претежни део осталих православаца у епархији живео је по селима Нишког и Лесковачког кадилука и у Изморнику.

Литература

Извори

Архив Србије, Збирка Мите Петровића.
Архив Србије, Књажевска канцеларија.
Архив Србије, фонд Љубомира Ковачевића.

---

18 АС, ЗМП, бр. 2231; АС, КК, XXXV, бр. 787; Н. Радосављевић, 2014, 245.
19 Н. Радосављевић, 2014, 245-246.

Веселиновић Милојко, *Архијерејске синђелије, издавали митрополити Рашко-призренски и скадарски у 19. веку*, Споменик СКА 55 (1922), 7-19.

Јастребов Иван Степанович, *Податци за историју цркве у Старој Србији, по изворима на српском и турском језику*, Гласник Српског ученог друштва 41 (1874), 184-257.

Николић Илија, *Тецтер Нишевске митрополије (1834-1872)*, Музеј Понишавља, Пирот 1976.

Остала литература

Веселиновић Милојко, *Изморник*, (жупа у гњиланској кази-вилајету) Годишњица Николе Чупића 20 (1900), 217-227.

Историја Ниша, књ. 1, од најстаријих времена до ослобођења од Турака 1878. године, уредник Даница Милић, Просвета, Ниш 1983.

Кашић Душан, *Црква у крушевачком крају до Првог српског устанка*, Крушевац кроз векове, уредник Адам Стошић, Народни музеј Крушевац, Крушевац 1972, 93-110.

Радосављевић Недељко, *Аутономија православне цркве у Кнежевини Србији и арондација епископија 1831-1836*, Истраживања 25 (2014), 233-248.

Радосављевић Недељко, *Православна црква у Београдском пашалуку 1766-1831, управа Васељенске патријаршије*, Чигоја штаљмпа, Београд 2007.

Руварац Димитрије, *Мојсије Петровић, митрополит београдски 1713-1730, прилог историји српске цркве*, Споменик СКА 34 (1898), 81-200.

Тричковић Радмила, *Београдски пашалук 1687-1739*, Службени гласник, Београд 2013.

Тричковић Радмила, *Ђуприја и Средње Поморавље до Првог српског устанка*, Бој на Иванковцу 1805. године, посебна издања САНУ, уредник Васа Чубриловић, Београд 1979, 85-169.

Тричковић Радмила, *Лесковац у 18. веку (1683-1804)*, Лесковачки зборник 11 (1972), 5-22.

Урошевић Атанасије, *Горња Морава и Изморник*, Београд, 1935.

**THE BOUNDARIES EPARCHY OF NIS
IN THE 18TH AND 19TH CENTURY UNTIL 1834.**

During the Ottoman rule Eparchy of Niš repeatedly changed their borders. Until the first half of the 16th century spread to surrounding of Leskovac, at the end of the century in its composition is first temporarily and then eventually included the Eparchy of Bela Crkva (Toplica). Until the beginning of 18th century borders of Eparchy of Niš coincided with the Ottoman administrative units Saniak of Kruševac (Sanjak of Alaca Hisar), and Kadiluk of Niš. After Treaty of Passarowitz 1718. Eparchy has lost a Paraćin parish in the north, in favor of Habsburgs Kingdom of Serbia, but it has regained after Treaty of Belgrade 1739. Because of anarchy in the Ottoman Empire, during the first three decades of the 19th century Eparchy temporarily lost parish of Izmornik in behalf of Eparchy of Raška and Prizren. The boundaries of Eparchy of Niš were temporarily extended to the southeast between 1815 and 1821 because of abolition of Nisevacka metropolitane. During the First Serbian Uprising 1806-1813. Eparchy of Niš lost areas that were under the control of Serbs (Kruševac, Koznik, Paraćin, Aleksinac and Ražanj), but they recovered after the collapse of the First Serbian Uprising. Once you have these areas from 1833 to 1834. annexed to the Principality of Serbia, after the agreement of the Ecumenical Patriarchate and the Metropolitanate of Belgrade, all the parishes that have been under Serbian rule were excluded from under the Metropolitan in Niš.